

Motion till riksdagen 2020/21:3981

av Tina Acketoft m.fl. (L)

med anledning av prop. 2020/21:143 Institutet för mänskliga rättigheter

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen avslår regeringens förslag till lag om Institutet för mänskliga rättigheter i den del det avser 2 § andra stycket.
2. Riksdagen beslutar att 8 § tredje stycket lagen om Institutet för mänskliga rättigheter ges den lydelse som framgår av motionens bilaga.
3. Riksdagen beslutar att det i 8 § lagen om Institutet för mänskliga rättigheter införs ett fjärde stycke med den lydelse som framgår av motionens bilaga.
4. Riksdagen beslutar att det i 10 § lagen om Institutet för mänskliga rättigheter införs ett tredje stycke med den lydelse som framgår av motionens bilaga.
5. Riksdagen antar i övrigt förslaget till lag om Institutet för mänskliga rättigheter med den ändringen att det bör klargöras att institutets uppdrag att främja utbildning, forskning, kompetensutveckling, information och ökad medvetenhet om de mänskliga rättigheterna inte innefattar opinionsbildning.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att en styrelseledamot i Institutet för mänskliga rättigheter inte samtidigt ska kunna tillhöra styrelsen för eller vara anställd i en civilsamhällesorganisation med mänskliga rättigheter som sitt bevakningsområde och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Liberalerna har länge förespråkat en nationell institution för att stärka den löpande uppföljningen av hur Sverige efterlever sina folkrättsliga åtaganden inom området mänskliga rättigheter. Frågan har utretts grundligt i flera omgångar, och konstitutionsutskottet har i ett tidigare skede också värderat för- och nackdelar med olika institutionella konstruktioner. Liberalerna välkomnar att det nu finns ett färdigt förslag som gör att Sverige i likhet med andra länder har en oberoende nationell institution för att främja säkerställandet av de mänskliga rättigheterna i Sverige.

Det lagförslag som ligger på riksdagens bord är dock inte helt invändningsfritt. I det följande pekar Liberalerna på de brister som återstår att justera.

Säkerställ institutets oberoende

Institutet föreslås ledas av en styrelse vars ledamöter utses av regeringen. Styrelsen utser i sin tur en direktör som är myndighetschef och även ingår i styrelsen.

Vi har inga invändningar mot de positiva kvalifikationskrav som ställs upp på styrelseledamöterna och direktören och som också ska vara lagreglerade. Däremot är det en brist att lagförslaget inte innehåller tydliga garantier för att säkerställa att styrelsens ledamöter kan agera helt oberoende och utan att kunna ifrågasättas för otillbörliga rollkonflikter.

Inom mediepolitikens område har det tagits viktiga steg för att säkerställa att personer som själva har ledande politiska uppdrag inte samtidigt sitter på beslutspositioner där de kan utöva ägarstyrning över public service-medierna eller bevilja statligt ekonomiskt stöd till enskilda privata mediebolag. Till exempel kan inte aktiva politiker sitta i ägarstiftelsen för public service-medierna. Likaså har nomineringsprinciperna för Mediestödsnämnden ändrats så att aktiva riksdagsledamöter inte kan ingå där.

Vi anser att motsvarande principer bör gälla också för institutets styrelse och råd. Det bör alltså i lagtexten finnas ett uttryckligt hinder för att vara styrelseledamot eller ledamot i rådet samtidigt som man är tjänstgörande riksdagsledamot, statsråd eller anställd i Regeringskansliet.

Till institutet ska knytas ett råd med representanter från det civila samhället. Rådets roll är en annan än styrelsens. För att tydliggöra institutets oberoende roll bör det även tydliggöras att den som sitter i institutets styrelse inte samtidigt kan tillhöra styrelsen för eller vara anställd i en civilsamhällesorganisation som har MR-frågor som sitt bevakningsområde. Detta bör ges regeringen till känna.

Tydliggör det rådgivande organets fristående roll

Till institutet ska det knytas ett råd med uppgift att tillföra institutet kunskaper och erfarenheter från det civila samhällets och andra aktörers arbete med mänskliga rättigheter. I rådet ska organisationer som företräder personer med funktionsnedsättning finnas representerade.

Enligt lagförslaget ska rådet utses av institutets styrelse. Rådet ska i sin tur vara en av de obligatoriska nomineringsinstanser som regeringen ska tillfråga när det är dags att utse ledamöter i styrelsen. Därmed bildas en cirkelmekanism där sammansättningen av rådet påverkar styrelsens sammansättning som i sin tur är direkt styrande för vilka som får sitta i rådet.

Vi anser att detta är en mindre lyckad konstruktion, som riskerar att bygga in ovidkommande lojalitetshänsyn i nomineringsarbetet. Det enklaste sättet att förebygga detta är att ta bort rådet från listan över instanser som ska tillfrågas inför beslut om nya styrelseledamöter. Inget hindrar givetvis att de organisationer som är representerade i rådet på egen hand kontaktar regeringen med namnförslag.

Främja säkerställandet av och medvetenheten om mänskliga rättigheter

För att människor ska kunna tillvarata sina individuella fri- och rättigheter krävs kunskap. Samma sak är nödvändig för att det offentliga ska leva upp till sina folkrättsliga åtaganden på området mänskliga rättigheter. Liberalerna delar därför regeringens bedömning att institutet, inom ramen för sitt uppdrag att främja säkerställandet av de mänskliga rättigheterna, bl.a. ska främja utbildning, forskning, kompetensutveckling, information och ökad medvetenhet om de mänskliga rättigheterna.

Det är samtidigt viktigt att tydliggöra gränsen mellan detta och rent opinionsbildande verksamhet. Arbetet för att övertyga och försvara de värderingar som kommer till uttryck i internationella konventioner om mänskliga rättigheter måste hela tiden fortsätta, och varje ny generation behöver vinnas för dessa värderingar. Detta sker i det öppna offentliga samtalet. I detta har politiska partier liksom andra delar av civilsamhället en viktig roll att fylla, och ytterst är detta ett ansvar som varje demokratiskt övertygad individ behöver känna. Däremot ska det inte vara ett myndighetsuppdrag att bedriva ren opinionsbildning. Myndigheter ska informera och bidra till ökad medvetenhet om Sveriges åtaganden inom området mänskliga rättigheter, däremot inte opinionsbilda. Detta bör tydliggöras i samband med riksdagsbehandlingen.

Sveriges folkrättsliga åtaganden

Regeringen föreslår att det i lagen tas in en uttrycklig bestämmelse om att institutet får föreslå för regeringen att Sveriges folkrättsliga åtaganden utvidgas inom området mänskliga rättigheter. I likhet med flera remissinstanser delar Liberalerna inte denna bedömning. Som framgår av den föreslagna lagens portalparagraf ska institutet ha till uppgift att främja säkerställandet av de folkrättsliga åtaganden Sverige de facto har inom detta område. Vilka nya åtaganden Sverige skulle kunna göra är en politisk fråga som bör bedömas på samma sätt som alltid har skett vid eventuella anslutningar till nya folkrättsliga instrument, dvs. genom en samlad beredning inom ramen för regeringens och riksdagens arbete. Att ge en myndighet, låt vara i institutsform, ett uttalat ansvar att väcka sådana förslag är principiellt olämpligt. Vi anser inte heller att regeringen på ett övertygande sätt har redovisat de skäl som gör att detta skulle vara nödvändigt enligt Parisprinciperna. I denna del bör regeringens förslag därför avslås.

Tina Acketoft (L)

Johan Pehrson (L)

Lina Nordquist (L)

Christer Nylander (L)

Allan Widman (L)

Maria Nilsson (L)

Gulan Avci (L)

Mats Persson (L)

Bilaga

Motionens förslag till 8 § och 10 § lagen om Institutet för mänskliga rättigheter

Regeringens förslag

8 § Inom styrelsen ska det finnas ledamöter med sakkunskap inom området mänskliga rättigheter och erfarenhet av kvalificerat arbete inom följande verksamhetsområden:

1. det civila samhället,
2. rättsväsendet och advokatverksamhet, och
3. forskningen och högskoleutbildningen.

För vart och ett av verksamhetsområdena ska det finnas två ledamöter som har erfarenhet från området.

Regeringen ska begära in förslag till ledamöter från

1. *institutets råd*,
2. Sveriges advokatsamfund, och
3. universiteten och högskolorna.

10 § Vid institutet ska det finnas ett råd. Rådet ska ge råd och stöd genom att tillföra institutet kunskaper och erfarenheter från det civila samhällets och andra aktörers arbete med mänskliga rättigheter.

Rådet utses av styrelsen. Rådet ska ha en bred sammansättning och bestå av minst tio ledamöter. I rådet ska organisationer som företräder personer med funktionsnedsättning finnas representerade.

Motionens förslag

8 § Inom styrelsen ska det finnas ledamöter med sakkunskap inom området mänskliga rättigheter och erfarenhet av kvalificerat arbete inom följande verksamhetsområden:

1. det civila samhället,
2. rättsväsendet och advokatverksamhet, och
3. forskningen och högskoleutbildningen.

För vart och ett av verksamhetsområdena ska det finnas två ledamöter som har erfarenhet från området.

Regeringen ska begära in förslag till ledamöter från

1. Sveriges advokatsamfund, och
2. universiteten och högskolorna.

Den som är ledamot i styrelsen får inte samtidigt vara tjänstgörande riksdagsledamot, statsråd eller anställd i Regeringskansliet.

10 § Vid institutet ska det finnas ett råd. Rådet ska ge råd och stöd genom att tillföra institutet kunskaper och erfarenheter från det civila samhällets och andra aktörers arbete med mänskliga rättigheter.

Rådet utses av styrelsen. Rådet ska ha en bred sammansättning och bestå av minst tio ledamöter. I rådet ska organisationer som företräder personer med funktionsnedsättning finnas representerade.

Den som är ledamot i rådet får inte samtidigt vara tjänstgörande riksdagsledamot, statsråd eller anställd i Regeringskansliet.